

הקב"ה הנאות עולם הזה, ואין השטן נותן לנו הנאות עוה"ז, והגיד שנגע בו שרו של עשו – אין בו בנותן טעם'. (מהגר"א נבנצל שליט"א)

'...ומצינו גזר זה של 'שוחד' לשטן הרבה פעמים בדבריהם ז"ל, וביחוד בווהר. ואמרו חז"ל עוד 'כל מה דאסר לן רחמנא שרא לן כוותיה'... – ולכאורה צריך להבין מהו הצורך בזה? – אבל הענין, כי אם קשה לו לעמוד נגד הסקרנות, לדעת איך יטעמו כל מאכל ומאכל וכל תאוה ותאוה, ואם ידחקוהו לבל תהיה לו עצה של היתר לטעון מעין אותו טעם, הנה תגדל עקשנותו ותתגבר התאוה, משום זה פירשו לנו רז"ל, שכל מה שאסרה תורה יש גם בהיתר, ואז תשקע העקשנות. אמנם צריך לזכור תמיד, כי אותם הויתורים הקלים במה שמותר, צריך שיהיו רק לשם שמים גמור, ואז יצלחה. אבל כשרצונו להקל בדברים, מטעמים של תאוות ועצלות, אז אדרבא יתגבר כח הסטרא-אחרא גם בויתורים ההם, ואם גם דבר היתר הוא, הלא פירש הרמב"ן, שיוכל האדם להיות 'נבל ברשות התורה', אלא צריך ללחום נגד הקולות ככל האפשר, ואז נזכה לסייעתא דשמיא באמת'. (מתוך מכתב מאליהו – ח"א עמ' 263)

– '... אמנם גם בזה הענין נוכל להבין דרך האמת לקיים מצות השי"ת בלי שום טעם בדבר, רק לקיים מצות הבורא ב"ה כגזירת מלך על עבדיו, ופן יעלה על לב אדם לאמר על מצות לא-תעשה שבתורה כמו לבישת שעטנז ואכילת חזיר ובשר-בחלב שהמה אסורים לנו על פי חכמות הרפואות – אבל באמת המה נקראים 'חוקת התורה', ולכן אמרו חז"ל כל מה דאסיר לן רחמנא שרי לן כוותיה – לדעת כי אין שום סכנה באכילתם או בעשייתם אחרי אשר טעמו טעם איסור ולא הגיעו מזה שום נזק... והנה לזה כיוון רב נחמן להראות כחל אשר נמצא בו טעם בשר-בחלב רק אנהנו מחויבים לקבל עלינו באהבה לקיים מצותיו וחוקותיו כגזירת מלך על עבדיו'. (אוהב ישראל – לקוטים חדשים, עמ' שנד, מהדור 'שפתי צדיקים' תשנ"ג. וכבר פרש כענין זה במהרש"א).

'אסר לן דמא – שרא לן כבדא' – הכבד הוא שורש הדם ואעפי"כ הוא מותר, לרמז, שכל דבר במקורו ובשורשו – באמת הוא טוב ואין בו שום רע, שהרי השי"ת לא ברא שום דבר רע, אלא מצד האדם כשמשתמש באותה מדה שלא במקום הראוי, אז נעשה רע. (עפ"י מי השילוח ח"ב יהושע ד).

'מוחא דשיבוטא' – על זיהויו של השיבוטא – ע' אריכות דברים בספר מגדים חדשים שבת קיט. (וע"ע: חדושי הגרונ"ר בענגיס ח"א טו, ג).

דף קי

'רבי בר תמרי דהוא רמי בר דיקולא מפומבדיתא, איקלע לסורא במעלי יומא דכפורי... – הבה נצייר לעצמנו מה שארע לרמי בר דיקולא, כפי שבא תאורו בגמרא; עני מדוכא שאין לו להחיות את נפשו אף בערב יום הכיפורים, חולה מעיים, הבגדים שעליו גם המה שאולים. וכיון שמצוה לאכול בערב יום הכיפורים, הוכרח ליטול את הכחלים שהשליכו אנשי העיר החוצה, לצאת חוץ לתחום ולצללותם על חרצנים שמצא, והיא סעודתו; –

הלא ייפלא בעיני כל רואה, על מה ולמה לא נכנס לבית יהודי לסעוד סעודת ערב היום הקדוש, היש לך אדם מישראל שלא יכניס אורח בשעה זו? למדנו מכאן, כי כדאי כל הדוחק והטורח, וכל עקולי ופשוטי, ובלבד שלא ליהנות משלחנם של אחרים, וקיים רמי בר דיקולא בנפשו מאמרם ז"ל 'פשוט נבלה בשוק ואל תצטרך לבריות'. (מתוך שיחת מוסר לגר"ח שמואלביץ – יז תשל"א)

(ע"ב) 'טלית שאולה' – ע' יוסף דעת מנחות ח"א, קונטרס בענין ציצית פרק חמשי, ד-ט.

'אייטוה להווא גברא דלא הוה מוקר אבוה ואמיה, כפתוהו...' – הכפיה המבוארת כאן, שעליה אמרו כופין אותו עד שתצא נפשו, היא כפיה על מצוות עשה כאמצעי לקיימן, כגון באומר לולב איני נוטל (ע' כתובות פו). אבל לא כעונש למי שכבר עבר על המצוה ואין בידו לקיימה עתה, שאז דינו במכת מרדות בעלמא. 'ואין צריך לרשום המראי-מקומות כי מלאים מזה כל הראשונים'. (מנחת חינוך ח"י. וכתב שם שנראה שהוא הדין לענין 'לא תעשה', יש דין כפיה עד שתצא נפשו, אם בא לעבור במעשה, או כשעובר על ה'לאו' ע"י מניעה מפעולה.

וע"ע: רש"י להלן קלב וברש"ש; משובב נתיבות ג; 'הפלאה' כתובות מט; חדושי ר' עזריאל הילדסהיימר כתובות פו; שו"ת שבט הלוי ח"ד קכו; שיעורי ר' שמואל קדושין יז. ובדין כפיית אדם את חברו על שמירת התורה – ע' בב"ק כח).

'אמר להו: שבקוהו, דתניא, כל מצות עשה שמתן שכרה בצדה אין בית דין שלמטה מוזהרין עליה' – בירושלמי (הובא בתשובת הרמב"ן – פח, ובבית יוסף חו"מ צו. וכן פסק הרמ"א שם) מבואר, שאם רצו בית דין לכפות, אפילו במצוות שמתן שכרן בצדן – הרשות בידם, אלא שאינם חייבים בדבר. ויש להבין לפי זה מדוע אמר להם 'שבקוהו', והלא יכולים לכפותו אם רוצים. ויש מי שכתב שהירושלמי לא דיבר אלא לענין מצוות השבת העבוט, שיכולים לכפותו כיון שהמשכון בחזקת הלווה, מה שאין כן לענין כיבוד אב ואם וכדומה – אין רשות לכפותו. (סמ"ע חו"מ צז). ויש שכתב שאין לחלק בדבר, אלא כפייה מועטת מותרת לבית דין אם רצו, אבל לא כפייה מרובה כבשאר מצוות. ומשום כך אמר להם 'שבקוהו', כלומר, כבר עשיתם לו ביוש בכפייה על העמוד ודי בכך. (ט"ז יו"ד רמ, א).

דף קיא

'... וקריבו לן קניא בקופיה ואכלנא... ודלמא פי קנה חוץ לקדרה הוה' – כבר נתבאר (לעיל מה) שקנה הכבד אינו מתחבר עם קנה הריאה, אלא רק סמוך לו, שהרי זה קנה דם וזה קנה אויר. וכבר עמדו האחרונים (ע' קהלות יעקב יז, ב) בכאור דברי הגמרא ורש"י כאן, כיצד דם הכבד יוצא דרך קנה הנשימה החוצה.

וזה לשון הרב אמתי בן דוד שליט"א בספרו 'שיחת חולין': '... ואני אב"ד נקלה, לקחתי קניא בקופיה ובשלתינו כשפי הקנה חוץ לקדרה, וראיתי במו עיני היאך נשפך הדם ויוצא דרך פי הקנה אל מחוץ לקדרה, ואז יישבתי בענ"ד לפי מה שאמר לי הרב הרופא מ. ג. נ"י, שיכול הדם לעבור מקנה הכבד

ג. קיבת טלה או עגל יונקים, שנתבשלה בחלבה – אסור, לפי שהחלב כנוס שם ונאסר משום בשר-בחלב. (ואפילו אם נתבשלה במים שיש בהם ששים כנגדה – אסורה, שמא לא יצא כל החלב ממנה. רש"ש).
(הרי"ף פסק (עפ"י הסוגיא להלן קטז: וע"ש) שקיבה שנתבשלה בחלבה מותרת. וע"ע בספר החינוך סוף מצוה קיג ובמנ"ח).

דפים קי – קיא

קעב. א. האם מותר לבשל את הכבד בפני עצמו ולאכלו?
ב. כבד שנתבשל עם חתיכות בשר – מה דינו?
ג. דם שנמצא בסמפונות הכבד, ודם הפורש מן הכבד – מה דינו?
ד. האם מותר לצלות כבד עם בשר בתנור? ומה הדין בצליית כחל עם בשר בתנור?
ה. האם מותר לצלות ולבשל טחול שלם, או שמא צריך לחתכו תחילה, להוצאת הדם?
ו. מה דין נתינת כלי תחת הבשר (שלא נמלח) או הכבד, כשהוא נצלה בתנור – לקבלת השומן המטפטף ממנו?

א. בישול כבד בפני עצמו – מותר, מפני שהוא פולט דם בבישול ואינו בולע. והדם שלא פרש ממנו – התורה התיר. ואולם אם שולקו הרבה – נחלקו תנאים אם יש לאסרו, שלאחר שגמר לפלוט הדם, חוזר ובולעו (ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקא), אם לאו (ר' אליעזר). כמו כן אמר ר' ישמעאל בריב"ב, שכבד מתובלת, היות והתבלין מרככה – הריהי בולעת ואסורה. (וכתבו הרשב"א והר"ן שבוה לא נחלקו התנאים. ע"ש).

ואם חולטו תחילה בחומץ או ברותחין – הכל מודים שמותר בשליקה, ששוב אינו פולט. וכן נהגו רב הונא ורב נחמן. (ואפשר שהיו מחמירים לחלוט, כי היה להם ספק אם להתיר בשליקה. עפ"י תד"ה כי. ואולם משמע בגמרא שרב נחמן נהג התר אף ללא חליטה. (עתד"ה רב. וכתב הרשב"א שר"נ שחלט, לרווחא דמלתא עשה כן. ואולם הערוך (גם' ה) כתב שהמעשה בר נחמן ורב בר שבא, היה בחלוט ברותחין). וכן ר' אמי היה אוכל כבד שנשלק).

החומץ שנחלט בו – מותר.

עוד מבואר בגמרא, שאם בישל כשהוא מחובר לקנה, ופי הקנה יוצא חוץ לקדירה, אפשר שמותר לכו"ע. (רבנו תם פרש שכל זה מדובר ללא שנמלח, אבל אם הכבד נמלח מקודם – לכו"ע מותר לבשלו, שכבר יצא הדם.

והתוס' הביאו שיטה הפוכה, שמדובר רק לאחר מליחה, אבל לפני המליחה, פשוט שאסור לבשל. וכן פרש הרשב"א.

והר"ן פרש שאין חילוק אם נמלח אם לאו, שהמליחה בכבד אינה מעלה ולא מורידה. ושלחו מן הישיבה, שעתה אין אנו בקיאים בחליטה, וספק איסור – לחומרא, הלכך אין התר לכבד בשליקה אלא אם צלאוהו מקודם. רי"ף. וכתב הרא"ש, שזה שאסר הרי"ף בשליקה – מצד המנהג הוא, אבל מעיקר הדין קיימא לן כתנא קמא, וכמו שנהג רב נחמן, ששליקה מותרת. וכ"כ הר"ן. ובדיעבד, אם קרעו ומלחו ושלקו – מותר, וגם הבשר שנתבשל עמו – כן דעת הרמב"ן והרשב"א, וכן משמע שהסכים לזה הריב"ש בתשובה (קסד). ואילו הרמב"ם אוסר. (והובאו שתי הדעות בשו"ע (י"ד עג, א). והרמ"א כתב שנהגים לאסור. ואם נחלט מקודם, בשו"ע (שם ב) סתם להתיר בדיעבד. ויש חולקים. עש"ך סק"י. וע"ע בענין חליטת כבד ובשר בדיעבד, בשו"ת שבט הלוי ח"ב כו).

ב. כבד שנתבשל עם בשר אחר – נסתפק אביי, האם הדם הנפלט ממנו ונבלע בחתיכה האחרת, אוסרו. (אבל הכבד עצמו – דינו כנ"ל בסעיף א), אם לאו. (לרבנו תם, מדובר בשלא נמלח מקודם, אבל נמלח – אינו אוסר. ולפירוש האחר בתוס' – להפך, כנוצר).
נחלט מעיקרא, או שהקנה המחובר לו יצא חוץ לקדרה – אינו אוסר.
נשלק הרבה עם בשר אחר. וכן כבד מתובל, שנתבשל עם חתיכה אחרת – מחלוקת התנאים, כנ"ל.

ג. דם הנמצא כנוס בסמפונות הכבד – אסור, הלכך צריך מתחילה לקרעו שתי וערב, ומקום חתך כלפי מטה. (התוס', הרז"ה, הרמב"ן והרשב"א פרשו, שאין צריך לעשות כן אלא כשבא לבשלו בקדרה אחר צליה או מליחה, אבל אם רק צולח – א"צ לכך, כי הדם שלא נפלט החוצה אינו נאסר. אלא שהביאו מבה"ג שהרובה לצלות כבד בשלמותו, צריך לחתכו תחילה, משום הדם הנכנס לסמפונות. ואם לא חתכו – חותכו אחר בישולו, להוציא הדם הכנוס בסמפונות. וכן פרש רש"י, שזה שאמרו לחותכו – בצלי אמרו. וכתב הרשב"א (בתורת הבית ב"ג ש"ג ע"א, וכו' בשו"ת הריב"ש קסד) שראוי לחוש לדבריהם. וכן פסק בשו"ע (ע"ג, ג).
ואולם הרמ"א הביא שנוהגים לצלותו שלם, אף לכתחילה).
דם הפורש מן הכבד אסור. (ר"ת אמר שאינו אסור מן התורה, שהרי התורה התירה את הכבד שכולו דם. אבל התוס' הקשו על כך להוכיח מן הגמרא שאסור מן התורה. וכן דעת הרמב"ם, הרמב"ן והרשב"א, שדם כבד שפרש – איסורו מדאורייתא. וכן דם הכנוס בסמפונות, כתב הרשב"א שאסור מדאורייתא. ע"ע פמ"ג בפתחה להל' מליחה. פוסקים – ע"ג; נוב"ק כ"ט; שער אפרים פח).

ד. מסקנת הגמרא שהצולה כבד עם בשר אחר בשיפוד, היא הכבד מונח למטה והבשר למעלה, כדי שדם הכבד לא יטפטף ויבלע בבשר. וכן בכחל, יניח הבשר למעלה והכחל למטה, כדי שהחלב לא ייבלע בבשר.

בדיעבד, שהכבד או הכחל היו למעלה והבשר למטה – מותר.
(כתב רש"י, שאצלנו אסור לצלות הכבד עם הבשר, כיון ששיפודים שלנו אינם תלויים אלא שוכבים, ופעמים מרימים את השיפוד או משפילים אותו, והרי הכבד עלול לטפטף לבשר).

ה. טחול, אין צריך לחתכו לפני צלייתו ובישולו, שאין שם דם רב אלא שומן בעלמא. (ומותר באכילה לאחר מליחה. ראשונים. וע' מהרש"א קי: והדם היוצא ממנו – אסור. תוס', עפ"י כריתות כא:).
(הריאה גם היא אינה צריכה מן הדין חיתוך, אלא מולחה ומבשלה כשאר בשר. 'אבל ראיתי שנהגו לקרעה ולפתוח הקנקנות הגדולים שבה. ומנהג יפה הוא' – ריב"ש, קסד).

ו. נתינת כלי לקבלת השומן המטפטף בצליית הבשר – מותרת. ואעפ"י שגם הדם מטפטף לתוכו, הרי הוא שוקע ואינו מעורב בשומן. ומבואר להלן (קיב) שאין להניח כלי זה עד שיכלה מראה אדמומית בבשר. ורב פפא אמר: משתעלה תמרתו (שהבשר מעלה עשן. לשון אחרת: הגחלים – שזהו סימן שהדם פסק מלשתת, אלא השמנונית. רש"י). ולבסוף אמר רב אשי שיש לתת שני גרגרי מלח, על הבשר ועל הכלי, (ולא יותר. רש"י בשם בה"ג), ואז הדם נגרר למלח אצל השולים. אבל מתחת הכבד אסור, שדם הכבד צף ואינו שוקע. (ועתה אין להתיר ע"י מלח, שאין אנו בקיאים בכמות המלח, שלא להרבות ושלא למעט. תוס'. וכן נפסק להלכה (יו"ד ע"ו), שאין לתת כלי תחתיו אלא רק לאחר שנצלה שיעור הראוי לאכילה. והש"ך (סקב"ה) פרש שבחצי צלייתו – די, ודלא כב"ח).